

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟΣ ΟΓΔΟΟΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ — ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1945

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ Α.Ε.

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",

38 — ΤΣΩΡΤΣΙΑ — 38

ΑΘΗΝΑΙ

ΠΑΥΛΟΣ ΒΑΛΕΡΥ

” Η ΑΦΑΙΡΕΣΗ ΠΟΥ ΧΑΡΙΖΕΙ ΤΗΝ ΑΦΘΑΡΣΙΑ

Τὸ φαινόμενο τοῦ Παύλου Βαλερύ παρουσιάζει τὴν μεγαλειότερη ἀντιλογία πού ἔχει ποτέ φανερωθῆ στὰ χρονικά τῆς Τέχνης. Κι' ἂν ἀκόμη παρόμοιες ἀντιλογίες ἔχουν στὸ παρελθὸν δείξει τὴν ὑπαρξή τους καὶ προκαλέσει τὴν ἀπορία τῶν μελετητῶν, στὴν περίπτωση ὅμως Βαλερύ ἐμφανίζεται γιὰ πρώτη φορά σὲ τόσην ὀξύτητα καὶ ἔνταση, πού νὰ εἶναι πιά ἀνάγκη ἀδιαφιλονίκητη νὰ κληθεῖ ἡ κάθε ἔρευνα νὰ βγάλει τὴν ὀριστική τῆς κρίση καὶ νὰ λύσει τὸ γεννώμενο πρόβλημα.

Ἡ ἀντιλογία συνίσταται στὴ, φαινομενική, ἐξωτερική τουλάχιστον ἀντίθεση, μεταξύ τοῦ φιλοσοφικοῦ πιστεύω τοῦ Βαλερύ ἀπὸ τὴ μιά μεριά, καὶ τῶν καλλιτεχνικῶν του (ποιητικῶν, αἰσθητικῶν) ἐπίτευγμάτων ἀπὸ τὴν ἄλλη.

Δὲν ἐπιδιώκω νὰ φανῶ βαθυστόχαστος καὶ σκοτεινός. Ἀντίθετα, σκοπός μου εἶναι νὰ βοηθήσω, ὥστε μὲ ἀπλὲς ἐκφράσεις καὶ μετατόπιση σὲ καταληπτές ἔννοιες νὰ βοηθηθεῖ ὁ κάθε ἐνδιαφερόμενος στὴ λύση τοῦ προβλήματος πού μᾶς προτίθεται. Ἄς ὑποθέσω λοιπόν, ἀπλοποιώντας, ἀλλὰ καὶ ὄχι ἐντελῶς σχηματοποιώντας τὸ ζήτημα, ὄχι δηλαδή ἐντελῶς αὐθαίρετα καὶ ἀπίθανα, — πῶς ἕνας φιλότεχνος περιόρισε τὸ ἐνδιαφέρον του στὴν μελέτη ἀποκλειστικὰ τοῦ ποιητικοῦ λόγου τοῦ Βαλερύ καὶ πού ἀγνόησε τὴν ὑπόλοιπη δημιουργία του. Καὶ πῶς παράλληλα βρίσκεται ἕνας ἄλλος, περισσότερο κριτικός καὶ λιγότερο ἐνθους ἀναγνώστης, πού περιορίστηκε στὴ μελέτη τῶν δοκιμίων καὶ τῶν πεζογραφημάτων τοῦ Βαλερύ, σὲ ἀποκλεισμό τοῦ ποιητικοῦ (ἐννοῶ στενὰ κ' ἐξωτερικά, τοῦ ἔμμετρου δηλ.) ἔργου του. Καί, τέλος, ἄς ὑποθέσω, πῶς τοῦτοι οἱ δυὸ ἐπὶ μέρους ἄνθρωποι, συναντιοῦνται καὶ πέφτει ἡ συνομιλία τους πᾶνω στὸ θέμα Βαλερύ. Φαντάζομαι πῶς ἡ κατάπληξή τους θὰ εἶναι συγκλονιστική καὶ πῶς θὰ δυσκολευθοῦν πολὺ νὰ πείσουν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον πῶς μιλοῦν γιὰ τὸ ἴδιο πρόσωπο. Ἐξίσου ἀποκάλυψη θὰ εἶναι γιὰ τὸν ἕνα, ὅσο καὶ γιὰ τὸν ἄλλον, ἡ καινούργια τούτη φάση ἐνὸς προσώπου, πού θάλεγε κανεὶς πῶς θάταν ἐνιαῖο στὶς ἐκφάνσεις του καὶ πού φαίνεται τόσο χτυπητὰ διχασμένο.

Πρέπει ὅμως εὐθύς ἐξ ἀρχῆς, μόλις καταπιάνεται κανεὶς μὲ τὸ θέμα τοῦτο, νὰ μὴν ξεγελαστεῖ ἀπ' τὰ φαινόμενα, ὅσο καὶ ἂν χτυποῦν σὰν

νὰ μὴν ἐπιδέχονται συζήτηση τὰ συμπεράσματά τους. Πρέπει νὰ στερεώσῃ μέσα του τὴν ἐδραία βεβαιότητα, πῶς ὅπωςδήποτε, κάπως αἰριοῦσι, τέτιος διχασμὸς ἀποκλείεται καὶ πῶς ὁ συνδυετικὸς κρίκος εἶναι ἀνάγκη κάπου νὰ ὑπάρχει· ἔτσι ὥστε, ἐφεξῆς ὀλη ἢ προσπάθεια νὰ ἀναλωθεῖ στὸ ψάξιμο καὶ στὴν ἀνεύρεση αὐτοῦ τοῦ κρίκου.

Καὶ γιὰ νὰ μὴν ἐπεκτείνωμαι πέρα ἢ τριγύρω ἀπὸ τὴν οὐσία, ἄς τὸ χαρακτηρίσω ἀκριβέστερα τὸ περιεχόμενο τῆς ἀντιλογίας. Εἶτε ἀκριβολογώντας, εἶτε κατειρωνευόμενος τοὺς ἀμύητους, ὅταν ὁ Βαλερύ προτάσῃ σ' ἕνα ἐντελῶς μοναδικὸ στὴν ἀφαίρεσή του πεζὸ κείμενο, στὸν «Κύριο Τέστ», τὸν ἀφορισμὸ: «Vita Cartesii res est simplicissima», δείχνει κι' ὅλας πολλές διαφωτιστικὲς δέσμες ἀκτίνων στὸ μυστικὸ τοῦ Λόγου του. Δείχνει τὴν πρωταρχική φιλοσοφική κορυφή πού τοῦ ἐπιβλήθη, τὸν Καρτέσιο, πού σὰ φυσική συνέπεια καὶ συνέχεια βρῆκε τὶς μελέτες τοῦ ἐξίσου μοναδικοῦ γιὰ τὸ θετικισμό του μαζί καὶ τὴν εἰδίκευση στὴ σύνθεση νεώτερου φιλόσοφου Αὐγουστοῦ Κόντ. Δείχνει ἀκόμη τὴν ἐσωτερική πάλη, τὴ συνεχῆ, γιὰ ν' ἀφομοιώσῃ τὰ ψυχρὰ διδάγματα τέτιων φιλοσόφων στὸ ψυχικὸ μέρος τοῦ ἀνθρώπου, πού τ' ἀντιμάχεται ἀπὸ φύση του καὶ ἀπὸ ἐνστικτο ὅλ' αὐτὰ τὰ ὑπερρατσιονολιστικὰ συστήματα, πού καταλήγουν στὴν πλήρη ἀφαίρεση καὶ μεταβάλλουν τὴ ζωὴ σὲ ἀλγεβρικήν ἐξίσωση. Καὶ δείχνει, σὰ φυσικὸ συμπέρασμα, τὴν ἀγάπη καὶ τὸ θαυμασμό σὲ ὅ,τι εἶναι μαθηματικὸς λογισμὸς, ἐφαρμοσμένη μηχανική, ἀρχιτεκτονική καὶ κάθε τί πού θεμελιώνεται ἀποκλειστικὰ στὴν ἀφαίρεση, κι' ἀπὸ κεῖ καὶ μόνο ἀντλεῖ τὶς ρίζες του, γιὰ κάθε ἐνδεχόμενο αἰσθητικὸ ἐπίτευγμα. Δείχνει ὅμως καὶ κάτι πού ἔρχεται ν' ἀλαφρύνῃ κάπως τὴ βαρύτατη κι' ἀποπνιχτική αὐτὴν ἀτμόσφαιρα, — ἡ εἰρωνεία ἀκριβῶς πού εἶπαμε, αὐτὴ πού τὴν τιτανική του πάλη τὴν ἐμφανίζει στὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του σὰν «res simplicissima», καθὼς καὶ στοὺς ἀδαεῖς, πού εἶναι προορισμένοι οὔτε νὰ ὑποπτευθοῦν ποτέ τους τί κρύβει αὐτὴ ἡ φραστικὴ «ἀπλότητα».

Αὐτὴ ἡ σωματική καὶ λογική του θάλεγε κανεὶς ἀκατανίκητη ἔλξη πρὸς ὅ,τι μηχανικὰ συνδυεμένο ἀπάνω σὲ προκαθορισμένους ὑπολο-

γισμούς και φόρμουλες μαθηματικές, τὸν ὤθησαν ἀπὸ πολὺ νέο νὰ πλάσει μέσα του ἓνα σχηματικὸ και συνθετικὸ ἰδανικὸ, ποὺ τὸ προσωποποίησε σὲ μιὰν ἰδανικὴ μορφή, ποὺ συνδύαζε ὅλες αὐτὲς τὶς ἔλξεις και τὶς τάσεις τοῦ αὐστηροῦ Λόγου και ποὺ τὴν ὀνόμασε Leonardo da Vinci, ἀλλὰ και ποὺ μαζί ἦταν και ὁ ἴδιος ὁ ἑαυτὸς του. Ἐξίσου πραγματικὴ (προβολὴ ἱστορικὴ μὲ ὅλη τὴ σχηματικὴ τῆς ἱστορίας) και φανταστικὴ ἀποθέωση ἑνὸς ἀθροίσματος ἰδιοτήτων κορυφωμένων σ' ἓνα ἰδεατὸ δημιουργό, πρῶτον μέσα στους αἰῶνες, ποὺ ἐφεξῆς τὸν ἔστησε πρότυπο τῆς ζωῆς τῆς δικῆς του και τῆς δημιουργίας του.

Εἰκοσιπέντε χρόνια τὸ εἶδωλο τοῦτο (ἦταν ζωντανὸς Θεὸς; ἦταν ξάνασ;) τὸ λάτρευσε στὰ κρυφά, ὡσὸτον τὸ παρουσίασε και στὸν κόσμο, προλογίζοντας το μὲ τὴν περίφημη «Σημείωση και παρεκβάσεις». Αὐτὴ ἡ a posteriori σημείωση ἀποτελεῖ τὸ σπουδαιότερο μαζί και ἀποκαλυπτικότερο, κατὰ τὴ γνώμη μου, πεζὸ ἔργο τοῦ Βαλερύ. Καὶ μόνο τοῦτο ἂν εἶχε πραγματοποιήσει, θὰ εἶχε κι' ὅλας δώσει τὸ ἅπαντο τῆς συμβολῆς του στους ἀνθρώπους, θὰ εἶχε πληρώσει τὸ χρέος του ἀπέναντι σ' Ἐκεῖνον ποὺ μᾶς προικίζει μὲ τὸ Λόγο. (Δὲν ἐννοῶ, φυσικά, τὸ ποιητικὸ, μὲ τὴ στενὴ σημασία, ἔργο του).

Μιὰ και ὁ Leonardo da Vinci τοῦ Βαλερύ εἶναι μαζί κι' αὐτοαναλυτικὸ δοκίμιο, ἔρχεται φυσικὸ νὰ τὸν ἀκολουθήσει ἄλλο χαρακτηριστικὸ δοκίμιο, ἐντελῶς πιά παραδομένο στὴν ἀφαίρεση, ὅπου, οὔτε γιὰ τὸν τύπο και δὲν καταφεύγει ὁ δημιουργὸς του σὲ δανεισμὸ ἱστορικῆς μορφῆς, ἀλλὰ καθαρά, «κυνικὰ» θάλεγα, τὸν ὀνομάζει τὸν ἥρωά του Κύριο Teste, ποὺ δὲν θὰ πεῖ τίποτ' ἄλλο παρά «Ἐγκέφαλος» = Tête και ποὺ δὲν ἀποτελεῖ τίποτ' ἄλλο, παρά τὴν ἀπόλυτην ἀφαίρεσίν του ἑαυτοῦ του, τὴν ἀποψίλωση τοῦ ἑαυτοῦ του, ἀπὸ κάθε ἄλλο ποὺ νὰ μὴν εἶναι ὁ Ἐγκέφαλός του, κέντρο και ἅπαντο τοῦ ἀνθρώπου, σύμφωνα μὲ τὴ ριζωμένη πίστη του. Μὲ τὸν ἴδιο ἄλλωστε «κυνισμό» τὸ δείχνει ἢ τοῦλάχιστον τὸ ὑποβάλλει ἀκόμη και τὸ κόσμημα ποὺ στολίζει τὴν ἔκδοσή του κ. Τέστ και ποὺ παρασταίνει οὔτε λίγο οὔτε πολὺ ἓναν ἐξογκωμένον ἐγκέφαλο, «και τοῦτον σχηματοποιημένον». (Τὸ «και τοῦτον σχηματοποιημένον» τὸ παραθέτω στὴν ἴδιαν ἐννοια και στὴν ἴδιαν ὑποβολὴ ποὺ ἔχει τὸ ρῆμα τοῦ Ἀποστόλου : «και τοῦτον ἐσταυρωμένον» . . .)

Κ' ἐντούτοις, δίπλα στὸν ὀγκῶδη αὐτὸν ἐγκέφαλο δὲν μπορεῖ νὰ κρυφτεῖ τὸ δῶμα, οὔτε νὰ λείπει ἢ Χάρη. Δίπλα στὸν κύριο Teste ὑπάρχει ἢ Γυναίκα ὑπάρχει ἢ Θηλύτητα ὑπάρχει ἢ ἄλλη γωνία, ποὺ ποῖός μπορεῖ νὰ τὴν ἐξαφανίσει; Κανένας, οὔτε ὁ Καρτέσιος, οὔτε ὁ da Vinci, οὔτε ὁ Κόντ, οὔτε ὅποιοσδήποτε ἀπηνῆς Κανόνας ρατσιοναλιστικῆς ἀποκλειστικότητος. Ὑπάρχει ἢ Κυρία Teste, μερίδα τοῦ εἶναι τοῦ ἴδιου τοῦ Βαλερύ κι' αὐτὴ, κι' ὁμῶς λιγότερο ἀφαίρεση και περισσότερο κοινὴ ζωὴ, λιγότερο ἀσκητικὸς στοχαστῆς και περισσότερο ἄν-

θρώπινος σύντροφος, παρατηρητῆς και παραστάτης, ποὺ μέσα του δὲ στέρεψε ὀλότελα τὸ συναίσθημα, και ποὺ ἔτσι μὲ τὸ δυνισμό ποὺ ἐπιτρέπει, ἀνοίγει τὴν πόρτα στὸν ἀγῶνα και ὀδηγᾷ λίγο λίγο στὸ ποιητικὸ κλίμα τῆς «Jeune Parque» και στὴ λύση κατὰ κάποιον τρόπο τῆς ἀντιλογίας ποὺ τοποθετήσαμε στὴν ἀρχὴ σὰν πρόβλημα. Ὅπου ἐμφανίζεται στὸ πλευρό μας μιὰ χάρη, ὅποια και νάναί τούτη, ἔρχεται πράσινη σὰν τὴν ἀνοιξή και διώχνει τὴν ξεραῖλα, ὅσο ἐπιβλητικὴ κι' ἂν εἶναι.

* *

Δὲν πρέπει νὰ μᾶς κάνει ἐκπληξή ἢ ὑποβολὴ ποὺ ἐξασκεῖ τὸ διάβασμα τοῦ ποιητικοῦ ἔργου τοῦ Βαλερύ. Οὔτε πρέπει νὰ ξεγελαστοῦμε ζητώντας ὅπωςδήποτε νὰ βροῦμε ἐξήγηση σὲ μιὰ φαινομενικὴν ἀντίφαση. Ἄς θέσουμε αὐτὸ γιὰ κανόνα και ἄς προχωρήσουμε στὴν ἐρευνά μας μ' αὐτῆς τῆς βεβαιότητος τὸ κίνητρο. Δὲν εἶναι βέβαια οὔτε περίεργο, οὔτε ἀνεξήγητο, ἂν οἱ θετικιστικὲς φιλοσοφίαι θεωροῦνται ἀντιποιητικὲς. Καὶ πάλι, ὅπου βασιλεύει ἄκρατος ὁ Λόγος, δηλαδή ὁ ὀρθολογισμὸς, ἐκεῖ ἐδράζεται συνήθως μιὰ ἀντίθεση μὲ αὐτὸ ποὺ λέμε ποιητικὸς ὄργασμός. Δυσκολεύεται κανένας νὰ πάρει τὴν Τέχνη και σὰν ἐξωτερικὴ ἐκδήλωση μονάχα ἐφαρμογὴ μηχανικῶν νόμων και μαθηματικῶν δεδομένων και σὰν ἐσωτερικὸ ἀνάβλυσμα προϊόν λογικοῦ στοχασμοῦ και στέγνης αἰτιοκρατίας. Γι' αὐτὸ δίκαια ὁ κάπως ἄβαστος στοχαστῆς ἐκπλήσσεται βλέποντας νὰ προτάσσεται σ' ἓνα ποίημα μὲ τὸν τίτλο «Τὸ Θαλασσινὸ Κοιμητήρι» τὸ πινδαρικὸ ποίημα :

«μὴ, φίλα ψυχά,
βίον ἀθάνατον σπεῦδε
τὰν δ' ἔμπρακτον ἀντλεῖ μαχανάν».

Πρὶν δηλαδή ἀκόμη διαβάσει ὁ ἀναγνώστης τὸ ποίημα, τί καλὸ μπορεῖ νὰ περιμένει, ὅταν ὁ ποιητῆς ὁ ἴδιος δογματίζει ν' ἀντλοῦμε τὰ ποιητικὰ νάματα ἀπὸ τὴν «ἔμπραχτη μηχανή»; Σὰ νάμαστε δηλαδή γεωμέτρεις και μηχανικοί, οἰκοδόμοι και ἐργολάβοι.

Κι' ἀκόμη βαθύτερα, τί σημαίνει αὐτὴ ἢ ἔμπραχτη μηχανή; Σημαίνει νὰ ἔχομε γι' ἀποκλειστικὸ μας σχολεῖο τὴν παρατήρηση, μὲ γνώμονα μόνες τὶς αἰσθήσεις μας, κι' ἀπὸ τὸ ἀντλημ' αὐτὸ μέσα στὰ λεβέτια τῆς ἐμπειρίας, δηλαδή τῆς ἐπαναλαμβανόμενης παρατηρήσεως τῶν αἰσθητῶν, ν' ἀρχίσει ἢ ἐπεξεργασία τῆς συναγωγῆς και τῆς ἐπαγωγῆς, δηλαδή τοῦ ἐγκέφαλου, και τὸ φανέρωμα τῶν νόμων ποὺ ἢ αἰτιοκρατία ἐπιβάλλει και ποὺ λίγο λίγο ὀδηγᾷνε στους κανόνες, τοὺς ἀπρόσβλητους ἀπὸ ξένες δυνάμεις, τῆς ἀφαιρέσεως, τῶν μαθηματικῶν, τῆς γεωμετρίας, τῆς ἀστρονομίας. Τέτια ὑλικά και τέτια ἐπεξεργασία τοὺς ἀποκλείουν κάθε τί ποὺ εἶναι πάθος, ταραχὴ, ὄνειρο, μέθη, τρόμος, ἀγχος, συναίσθημα, μεταφυσικὴ γιατί ὅλ' αὐτὰ δὲν εἶναι παρά ταραχὴ, ἀρρυθμία, ἀρνηση ἢ ἀνωμαλία στους ξερούς νόμους τῆς ἀτεγκτῆς ἀφαιρέσεως. «Ἡ ζάλη και ὁ τρόμος ποὺ θὰ αἰσθα-

νόταν ένας άτελής άνθρωπος μπροστά σ' έναν γκρεμό και πού θά του συγκλονίσει τραγικά τὸ εἶναι του, σ' έναν άνθρωπο καταρτισμένο κατά τὸ πρότυπο τοῦ Λεονάρδου ντὰ Βίντσι δὲν θά γεννοῦσε παρά τὴν ἀνάγκη τῆς κατασκευῆς και τοῦ στερεώματος μιᾶς γέφυρας πού θά ἐπέτρεπε νὰ περαστεῖ με ἀσφάλεια και χωρὶς τρομάρες ὁ γκρεμός.»

Αὐτὸ τὸ ἀπόφθεγμα δείχνει τὴν «ἀντιποιητικότητα». Δείχνει ὁμως και τοῦτο : ἡ γέφυρα πού ὑποβάλλεται σὰν ἀνάγκη ἐπιτασσόμενη ἀπὸ τὸν ἤρεμο λογισμό, δὲν ἀποκλείεται νὰ εἶναι σίσηθητικά ὠραία γέφυρα. Νὰ εἶναι ἔργο θετικιστικό, ἀλλὰ και ἔργο τέχνης μαζί.

Ἐλπίζω νὰ γίνεται λίγο λίγο νοητό, γιατί τὰ ποιήματα τοῦ Βαλερύ, μολονότι μηχανικά προϊόντα, δηλαδή ἀρχιτεχτονικά δημιουργήματα συνεπῆ στὴ φιλοσοφία τοῦ ποιητῆ τους, εἶναι συνάμα και ἔργα τέχνης. Και ὅσο πιὸ ἀπόλυτη γίνεται ἡ πίστη του, τόσο πιὸ ἀπόλυτη και ἡ τέχνη του, ὅσο πιὸ ἀφηρημένη ἡ πίστη, τόσο πιὸ ἀφηρημένη ἡ τέχνη, ὅσο πιὸ «καθαρή» ἡ πίστη, τόσο πιὸ «καθαρή», «ἀγνή» (pure) ἡ ποίηση.

Μὲ τὸ νὰ ἐξικνοῦνται τὰ στεγνὰ θετικιστικά, ἐμπειρικά και λογικοκρατικά δόγματα σὲ τόση ἀπόλυτη σφαῖρα ἀφαιρέσεως, συμβαίνει τοῦτο τὸ παράδοξο, νὰ ἀποχτοῦν τὸ μυστικισμό τῆς σκοτεινῆς ποιητικῆς τέχνης, νὰ ξαναβρίσκουν ἀπὸ τοὺς ἀντίποδες, νέοι Κολόμβοι, αὐτὸ πού ἀποβάλλαν, και νὰ προικίζονται μ' ἕνα νέον ὑπέροχο ἀσκητισμό, τὸν ἀσκητισμό χωρὶς θρησκευτική πίστη καμμιά, Καλβίνοι χωρὶς Εὐαγγέλιο και διδασχῆ.

Δὲν μπορῶ ν' ἀποφύγω τὸν πειρασμό νὰ παραθέσω ἐδῶ τὴ φράση πού ἀποθεώνει τὴν αὐστηρή αὐτὴ ἀσκηση, τὴν ξερή, τὴ γυμνὴ ἐσωτερική, δίχως τὸ κίνητρο τῆς πίστεως και τῆς ἀνταποδόσεως τὸ *Ostinato Rigore* τοῦ ντὰ Βίντσι «τὴν ἐπίμονη ἀκαμψία» τοῦ Κανόνα :

«Μεταξύ ἀπὸ τόσα εἶδωλα πού προτίθενται στὴν ἐκλογή μας, μιὰ και πρόκειται τούλάχιστον ἕνα νὰ προσκυνήσει, κάρφωσε μπροστὰ στὸ βλέμμα του αὐτὴ τὴν «Ἐπίμονη Ἀκαμψία», πού μονάχη τῆς αὐτοκαλεῖται ἡ πιὸ ἀπαιτητική ἀπ' ὅλες. (Ἄλλ' ἀσφαλῶς θά εἶναι ἡ λιγότερο χονδροειδῆς ἀπ' ὅλα τὰ εἶδωλα, μιὰ και πού ὅλα τους συμφωνοῦν στὸ μῖσος τους ἐναντίον τῆς).

» Μιὰ και ἡ Ἀκαμψία τούτη ἐγκατασταθῆ σὰν ἀρχή, τότε μιὰ θετικὴ ἐλευθερία ἀρχίζει νὰ γίνεται πιθανή, ἐνῶ με τὸ νὰ συνίσταται ἡ ἄλλη, ἡ φαινομενικὴ ἐλευθερία στὴ δυνατότητα τῆς ὑπακοῆς στὸ κάθε παρόρημα τῆς τύχης, ὅσο περισσότερο τὴν ἀπολαίμβανόμε, τόσο και ἀλυσοδενομάστε συστρεφόμενοι γύρω ἀπὸ τὸ ἴδιο σημείο, σὰν τὸ φελλὸ πάνω στὴ θάλασσα, πού τίποτε δὲν τὸν προσδένει, πού ὅλοι τὸν διεκδικοῦν, και πού ἀπάνω του ἐρίζουν, φθείρονται κ' ἐκμηδενίζονται ὅλες οἱ δυνάμεις τοῦ σύμπαντος.»

Περὶ τὸ νὰ πῶ, πόσο τὴν Ἀκαμψία αὐτὴ, ὄχι μόνο τὴν υἱοθέτησε, ἀλλὰ και τὴν ἐφάρ-

μοσε με τὴν πιὸ ἀπόλυτη λύσσα. Και πῶς τὴν ἐλευθερία, τὴν ἀνώτατη δυνατὴ στὴ σχετικότητά της, κατόρθωσε νὰ τὴν κερδίσει. Ἄλλὰ με ποιὸ δρᾶμα ἐσωτερικὸ και ὑπερ' ἀπὸ ποιόν ἐσωτερικὸν ἀγῶνα, ὥσπου νὰ καταπατηθῆ ὁ δράκοντας τοῦ δυϊσμοῦ, τοῦ διχασμοῦ παγεροῦ Λόγου και θερμῆς Καρδιάς, ἡ γιὰ νὰ μιλήσω χύδην, Σώματος και Ψυχῆς.

Ἄνθρωπος πού ὅσο και ἂν ὀδηγήθηκε στὴν ποιητικὴ δημιουργία ἀπὸ τοὺς δρόμους τῆς γεωμετρίας και τῆς μηχανικῆς, κι' ὄχι ἀπὸ τὶς σκοπιότητες τῶν μαιάνδρων τῆς ψυχῆς, ὁμως εἶχε τὴν ποιητικὴ ῥοπή ἐνστικτὴ μέσα του, πόσο ἔπρεπε νὰ παλαίψει γιὰ νὰ φθάσει στὸ σημείο νάρθει ἀντιμέτωπος τοῦ Πασκάλ και, γράφοντας πάντοτε τὴν ἀποθέωση τοῦ Ντὰ Βίντσι, νὰ πεί: «Ὁ Ντὰ Βίντσι ἀγνοεῖ παντελῶς αὐτὴ τὴ χονδροειδῆ και τόσο κακὰ καθορισμένη ἀντίθεση, πού ἦταν γραφτὸ τρεισήμισι αἰῶνες ὑπερώτερα νὰ ἐξαγγεῖλει πῶς ὑπάρχει μεταξύ τοῦ πνεύματος τῆς λεπτότητος και τοῦ πνεύματος τῆς γεωμετρίας, ἕνας ἄνθρωπος ὀλοκληρωτικὰ ἀναίσθητος στὶς τέχνες, πού ἀδυνατοῦσε νὰ φαντασθῆ τὴ λεπτή, ἀλλὰ τόσο φυσικὴ ἀρμογή, δύο διακεκριμένων δωρημάτων' ἕνας ἄνθρωπος πού σκέπτεται πῶς ἡ ζωγραφικὴ εἶναι ματαιότητα' ἕνας ἄνθρωπος πού μᾶς ἐπιβίβασε στὸ πλεούμενο ἑνὸς στοιχήματος, ὅπου καταχῶναι κάθε λεπτότητα μαζί και κάθε γεωμετρία' και πού, ἀφοῦ ἀντάλλαξε τὴν καινούργια του λυχνία με μιὰ παληά, χάνεται συρράπτοντας χαρτιά μέσα στὶς τσέπες του, ἐνῶ εἶχε σημάνει ἡ ὥρα νὰ δώσει στὴ Γαλλία τὴ δόξα τοῦ ὑπολογισμοῦ τοῦ ἀπείρου...»

Πόσο, μὰ τὴν ἀλήθεια, *simplicissima* ἔρχεται ἡ ζωὴ τοῦ Καρτέσιου!

Και τί δρᾶμα ἔπρεπε νὰ συντελεσθῆ μέσα σ' ἕνα τέτοιον ἄνθρωπο, ὥστε ν' ἀπορρίψη τὴν ψυχὴ, ν' ἀπορρίψει τὸ συναισθηματικὸν ἔρωτα, βρίσκοντας τὸ σόφισμα πῶς και ὁ Χριστιανισμὸς ἀκόμη περιφρονεῖ τὴν ψυχὴ, μιὰ και τὴ δευτέρη παρουσία τὴ φαντάζεται μονάχα με καινούργιο ντύσιμο τῶν σωμάτων στὴν καινούργια δόξα τους.

Res simplicissima, μὰ τὴν ἀλήθεια, νὰ συνδυάσει τὴν ἐντελῶς ἐμπειρικὰ ζωγραφικὴ αὐτὴν ἀντίληψη τοῦ σώματος (σὰ συνεργεῖου ζωῆς) με τὴν ἀπόκρουση, παρ' ὄλ' αὐτά, ἀκόμη και τοῦ φυσικοῦ ἔρωτα (κ' ἐδῶ εἶναι ἀκριβῶς τὸ ἀπόλυτο, πού καταλήγει στοὺς ἀντίποδες στὰ ἴδια πορίσματα, ὅπου ὀδηγεῖ ὁ θρησκευτικὸς ἀσκητισμὸς), σὰν ἀντισταθμητικὸ φαινόμενον. Ἐπαναλαμβάνει με ὀλοφάνερη τὴν ἀποδοχὴ του, τὴν φράση τοῦ Ντὰ Βίντσι :

«Ὁ ἔρωτας στὸν ὄργασμό του εἶναι πρᾶγμα τόσο ἀσχημο, πού τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων θάσβυνε— *la natura si perderebbe* — ἂν αὐτοὶ πού τὸν κάνουν τὸν ἔρωτα βλέπαν τὸν ἑαυτὸν τους.»

Δὲν ξέρω ἂν διακρίνει ὁ ἀναγνώστης τὴν δεξυτητα και τὸ φαρμάκι τοῦ τέτιου δράματος.

Βλέπουν οἱ ἀναγνώστες τὸν Εὐπαλίνο και τὴν Ψυχὴ τοῦ Χοροῦ και βρίσκουν γιὰ κριτικὴ

νά ποῦν, τί ώραία πού ἀνάστησε τόν Πλατωνικό διάλογο. Καί δέ βλέπουν τὸ μόνο ποῦχει κανεὶς νὰ θαυμάσει, τὸ νόμο τῶν ἀντιπόδων πού προανάφερα. Τὸ ἄκρον ἄωτο τῆς Ἀντιπλατωνικότητας στὴ μορφή ἀκριβῶς πού πολεμείται. Ὁ Πλάτωνας κι' οἱ ἰδέες του, πού καταρρίπτονται στὸ ἴδιο τους τὸ ἰδανικὸ πλαίσιο!

Μιά καὶ ξεπεράστηκε ὁμοίως τὸ δράμα, μιὰ καὶ νικήθηκε ὁ δαίμονας, ἔμεινε ἡ σφαῖρα τοῦ Ἀπόλυτου, γαλήνια καὶ ἀμετάτρεπτη. Αὐτὴ γέννησε τὰ ποιητικὰ μυστήρια, πού εἶναι τὸ θετικό, τὸ πραχτικό δῶρο ἑνὸς τέτιου ἀγῶνα. Ὅπου βρῖσκαμε ἀντίφαση καὶ ἀντι-

λογία, βλέπομε τώρα συνέπεια καὶ θρίαμβο.

Καὶ ἀκόμη τοῦτο: Θρυλήθηκε ἐδῶ καὶ λίγον καιρὸ πῶς πέθανε ὁ Ἀθάνατος. Τίποτε ψευδέστερο ἀπ' αὐτό. Ἐκεῖ πού εἶχε φθάσει ὁ Παῦλος Βαλερύ, στὰ ἀρχιμήδεια πέρατα τῆς ἀφαιρέσεως, « οὐκ ἀποθνήσκει, θάνατος αὐτοῦ οὐκέτι κυριεύσει ».

Καί, χωρὶς νὰ βλασφημῶ, πιστεύω ἀκράδαντα πῶς ὕστερ' ἀπὸ τὸ θεολογικὸ δείγμα τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ, βρισκόμαστε στὸ Λογικὸ θαῦμα τῆς Ἀθανασίας, ἀνθρώπου, πού λογιζόταν γιὰ φθαρτός, καὶ νίκησε τὴ φθορὰ μὲ τὸν Λόγο.

Τ. Κ. ΠΑΠΑΤΖΩΝΗΣ

PAUL VALÉRY

LA FAUSSE MORTE

Τρυφερά, μὲ ταπείνωση, στὸ ἀναίσθητό σου μνημεῖο,
στὸ κομψὸ μανσωλεῖο,
ὅπου σκιές, ἐγκατάλειψες, μὲ ἀγάπη σπαταλημένη
πλάθει ἢ χάρη σου ἢ κουρασμένη,
πέφτω, δέρομαι, ἐπάνω σου ξεψυχῶ, ξεψυχῶ.

Ἄλλὰ μόλις στὴ χαμηλὴ κούπιτη αὐτὴ γείρω ἐπάνω
πὸν τὸν τέφρινο χῶρο τῆς μὲ καλεῖ ν' ἀνασάνω,
τούτη ἢ τάχα νεκρὴ ξαναπαίρνει πνοή,
φρίττει, ἀνοίγει τὰ μάτια τῆς, μὲ φωτᾶει, μὲ σπαράζει,
κ' ἕνα θάνατο νέο διαρκῶς μοῦ ἀφαρπάζει
πὸ ἀκριβὸ ἀπ' τὴ ζωή.

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ

Μιὰ σκλάβα μὲ μεγάλα μάτια νωθρὴ ἀλυσίδα φορτωμένα,
φρεσκάρει τ' ἄνθη μου, βουλιάζει σὲ κάτοπτρα σιμοτινά.
Στὸ μυστηριακὸ κρεββάτι τ' ἄγνά τῆς δάχτυλα ἀσωτεύει.
Μέσα στὴν κάμαρά μου φέρνει μᾶς γυναικὸς τὴν παρουσία
Ποῦ ἀπ' τὴν ὄνειροπόλησή μου, περιπλανώμενη, σεμνὰ
Περνάει, χωρὶς τοῦ βλέμματός μου νὰ διασπᾶ τὴν ἀπουσία,
Ὅπως ἕνα κομμάτι κρύσταλλο ἀπὸ τὸ ἠλιόφωτο περνᾶ
Καὶ μεριμνᾶ γιὰ τοῦ ἄγνοῦ λόγου τὴν προετοιμασία.

Μεταφρ. ΓΙΩΡΓΟΣ ΓΕΡΑΛΗΣ